
Rodiče s mentálním postižením musí o své děti bojovat

Rodiče s mentálním postižením musí o své děti bojovat

Když bylo Evě 29 let, neplánovaně otěhotněla. O osudu jejího dítěte ale bylo rozhodnuto ještě předtím, než porodila. Eva má totiž lehké mentální postižení a pracovnice Odboru pro sociálně-právní ochranu dětí (OSPOD) usoudily, že se o dítě nebude umět postarat. Nebýt pomoci doprovázející neziskové organizace, dítě by už dnes vyrůstalo v náhradní rodině nebo dětském domově. Situaci matek s mentálním postižením mapuje výzkum Mgr. Zdeňky Adamčíkové, PhD., která je jednou z trojice autorek nedávno vydané publikace *Ženy s mentálním postižením v roli matek*.

Proč jste se rozhodly zaměřit právě na toto téma?

V českém prostředí je to téma spíše tabuizované, nikdo se mu systematicky nevěnoval. Odborné publikace se věnují zejména problematice sexuality osob s mentálním postižením, ale rodičovství se vyhýbají nebo jej řeší jen velmi okrajově. Přitom rodičů, kteří mají mentální postižení, je u nás zhruba 2800. To není zanedbatelné číslo. Co je ale důležitější, až 40 procent dětí bývá z péče těchto rodičů odebráno, často jen na základě diagnózy matky, nikoliv kvůli zanedbávání péče. Chtěly jsme proto zjistit, zda jsou ty důvody pro odebrání nezvratné a jestli mají lidé s mentálním postižením dostatečnou podporu, aby svou roli rodiče zvládli.

Jak se společnost staví k rodičům s mentálním postižením?

Je to velmi kontroverzní téma a ukazuje se, že předsudky vůči lidem s mentálním postižením trpí i odborníci. Opakovaně jsme se setkávaly s tím, že soudci, zdravotníci a sociální pracovníci považují mentální postižení za neměnný stav a podceňují možnost učení. Zároveň se potýkají se silnými obavami, že dítě takového rodiče je ohroženo na zdraví a vývoji a často tak rozhodují v jejich neprospěch. Tím upírají rodičům jedno ze základních lidských práv, a to právo vychovávat své děti.

Jaké faktory hrají roli v rozhodování, zda dítě ponechat v péči osoby s mentálním postižením? Existují nějaká doporučení?

Hranice se hledají složité a žádná obecná doporučení neexistují. Nelze říct, že matka s IQ 70 péči o dítě zvládne, zatímco žena s IQ 69 ne. Roli v tom, zda bude dobrou matkou, hraje celá řada faktorů, které jsme se v publikaci snažily rozklíčovat: postoje a podpora rodiny, přítomnost partnera, kvalita odborné pomoci, ale i vědomí vlastního postižení či pocit připravenosti na mateřskou roli.

Je to ale vhodné i pro dítě? Nebude trpět tím, že možná velmi brzy svého rodiče mentálně přeroste?

Ten moment může nastat a je třeba se na něj připravit co nejlépe tím, že s dítětem budeme hovořit o tom, kdo jsou jeho rodiče, že budeme cíleně pracovat s jeho identitou, že budeme posilovat vztah rodiče a dítěte, že dítěti dáme dostatečnou podporu a vytvoříme dostatek prostoru pro vzdělávání a rozvoj jeho dovedností a znalostí. Tím „my“ mám na mysli odborníky, kteří se s dítětem mohou setkat – pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, atd.

Dokážou si děti z takových rodin získat respekt svých vrstevníků a překonat počáteční handicap?

Máte pravdu, že tyto děti to nemají v životě jednoduché. Zahraniční výzkumy ukazují, že děti rodičů s mentálním postižením mají zkušenost se sociálním vyloučením, šikanou a stigmatizací. Přesto věřím, že s dostatečnou pomocí mají rodiče nezastupitelnou roli a pozitivní vliv při výchově svých dětí. Pro dítě je zásadní, aby si vytvořilo citovou vazbu s pečující osobou. Pokud má matka k dítěti láskyplný vztah, tak nízký intelekt není sám o sobě překážkou v tom být dobrým rodičem.

Jak jsou lidé s mentálním postižením na rodičovství připraveni?

Bohužel příliš připraveni nejsou a není to jejich vina. Z rozhovorů s matkami s mentálním handicapem vyplynulo, že se s nimi na toto téma nikdo nebavil. Neznamená to ale, že by po dětech netoužily. Pokud své děti zanedbávají, tak to bývá neúmyslné. Zkrátka jen neměly kde získat potřebné rodičovské dovednosti. Mimochodem většina kurzů a vzdělávacích materiálů pro lidi s mentálním postižením se soustředí na prevenci početí, s rodičovstvím jako by se nepočítalo. Právě k větší informovanosti, a tím i zodpovědnějšímu rozhodování by měla podpora ze strany odborníků směřovat.

Je rodičovství vnímáno v těchto případech jako nežádoucí?

Do spekulací bych se nerada pouštěla. Realita je, že rodičů s mentálním postižením přibývá. Je to dáno i transformací pobytových služeb, které podporuje větší emancipaci osob s mentálním postižením. Se samostatným bydlením pak přichází logicky větší pravděpodobnost, že založí rodinu. Na rozdíl od samostatného bydlení a zaměstnávání osob s mentálním postižením je rodičovství těchto lidí stále tabu. V rámci soudních sporů čelí tyto rodiče stigmatizujícím postojům, a jak je vidět na příběhu paní Evy, tak i odejmutí rodičovských práv. A to i v případech, kdy mají o dítě zájem a byli by schopni se o dítě s adekvátní podporou postarat.

Jak by taková podpora měla v ideálním případě vypadat?

Především by měla být šitá na míru daného rodiče. Jsou samozřejmě i rodiče, kteří svou roli zvládnou úplně bez podpory. Někdo ale potřebuje opravdu intenzivní pomoc 24 hodin denně, jiný zase kvalitní přípravu a potom si vystačí s podporou terénní sociální služby, která do rodiny dochází třeba jednou týdně. Dnes už existují speciální učební materiály uzpůsobené pro snadné čtení, kde se rodiče seznámí se základními informacemi, jak pečovat o miminko, jak přivolat pomoc, jak hospodařit s penězi apod. Existují různé pomůcky, metody práce a hlavně odborná pomoc.

Je taková pomoc v České republice dostupná?

Intenzivní celodenní podpora, kterou soud někdy v takových případech ukládá, je prakticky nedostupná. Na celém území existují jen dva azylové domy, které přijímají matky s mentálním postižením. Ty ale rozhodně kapacitně nedostačují, a navíc se pořád jedná o podporu v „umělém prostředí instituce“ nikoliv přímo v domácnostech rodin.

A co třeba pěstounská péče? Funguje nějaký typ pěstounské péče „pro matku a dítě“?

Tento model sdílené péče se v ČR využívá zatím jen u nezletilých matek. Pak mají pěstouni v péči matku i dítě, jinak to není možné. U nás stále hraje zásadní roli rodina a případně podpora neziskové organizace (terénní sociální služba), pokud je taková v místě bydlení a je ochotná takového klienta do služby přijmout.

Jak je to jinde v Evropě?

Třeba v severských zemích je obecně dohled nad rodinami (a kvalitou péče o děti obecně) vyšší, ale zároveň je tam i větší podpora. S předsudky se ale setkáme všude, zmiňují je studie severské, australské nebo třeba britské. V tomto nejsou postoje českých odborníků žádnou výjimkou.

Kde najdou rodiče s mentálním postižením zastání?

Záleží v jaké oblasti potřebují pomoci. Pokud řeší například neutěšenou bytovou situaci, či výchovné problémy svých dětí, měl by jim například pomoci pracovník OSPOD, případně sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Pokud potřebují pomoc hájit svá rodičovská práva, je možné se také obrátit na neziskové organizace, které se primárně věnují podpoře osob s mentálním postižením. Zmínit zde mohu například Rytmus nebo Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením. Obrátit se mohou také na Ligu lidských práv nebo ombudsmana.

Blýská se v tomto ohledu na lepší časy?

Jsem optimista. Ještě před zhruba osmi lety se o problematice vůbec nehovořilo. Od té doby vzniklo několik vzdělávacích materiálů pro sociální pracovníky a příruček pro rodiče. Situaci rodičů s mentálním postižením a systému formální podpory se zabývá několik nových studií, takže koncepce podpůrných služeb vzniká na základě reálných dat. O problematiku se začala zajímat i ombudsmanka, která? v současnosti připravuje metodický pokyn pod pracovní? m na?zvem: „Jak chra?nit pra?va rodič?u? s psychosocia?lní?m postiz?ení?m a jejich de?ti?“. Ještě nás čeká dlouhá cesta, ale pevně věřím, že se i díky celkové transformaci systému péče o ohrožené děti a postupnému přesunování finančních zdrojů od podpory ústavní péče směrem k podpoře původní, či chcete-li biologické rodiny, se na lepší časy blýská. Pra?vo rodič?e s menta?lní?m postiz?ení?m a pra?vo di?te?te nemusí ji?t vůbec proti sobe?, když člověk s mentálním postižením vc?as dostane adekva?tní? podporu ve sve?m snaz?ení? by?t „dobry?m rodič?em“.

Mgr. Zdeňka Adamčíková, PhD

Vystudovala speciální pedagogiku na Univerzitě Karlově, pracuje jako odborný poradenský pracovník v Nadaci J&T, kde se věnuje oblasti náhradní rodinné péče. Zároveň byla v rámci svého doktorského studia spoluřešitelkou mezinárodního výzkumného projektu při Pedagogické fakultě UK, který je zaměřen na téma rodičovství osob se zdravotním postižením. Je autorkou odborných článků jak v českých, tak zahraničních vědeckých časopisech. V současnosti je na mateřské dovolené.